

Megint egy irodalmi folyóirat tűnt föl a látóhatáron...

Lám, bármilyen küzdelmes is az út, hogy az írói mű afféle pódiumot, megszólalási helyet találjon magának, mégis megjelenik. Pénz és olvasó a kérdés: e kettő nélkül nem válhat élő és ható erővé a mű, még akkor sem, ha a legszébb szándékok hozták létre — éppen napjainkban.

A horvát tengerparton akadtak olvasók, ha nem is mecénások, de olvasók, akik lehetővé tették, hogy ez a különös táj, Kranycevic's világa, művek megjelenése előtt vagy esetleg ma még azok nélkül is megszólaltassa alkotóit.

MOGUCNOSTI — lehetőségek — ez a címe az új folyóiratnak s most jelent meg az első évfolyam első száma Szplitben. Irodalmi lap, hasábjain a szépirodalomtól kívül jóformán nem is jutott hely másnak, ha csak a dalmát műemlékekre nem gondolunk, mert azoknak megőrzésével foglalkozik két írás.

A szépirodalomban első helyen legkiemelkedőbb írójuk áll. Mirko Bozšics, a neves horvát drámaíró és regényíró szinyi származású. Most a »Kuriant« című regény trilógiájának második részét írja és ennek első részét tette közzé »Éhség és szerelem« címmel. A regény az első kötetben a múltból indul el, a második kötetben eléri a nagy háború idejét; harmadik része pedig a jelenben játszódik le. Hősei a kurlánok, a hegyvidéki emberek: a vén Gavrán, Bikan, a csavároseszü kereskedő, Iglica a serdülő lányka, a regény remekbeszabott alakja. Bozšics nyelvezte színes, leíró képessége olykor szinte meglepően széles és valóságos; dialógusaiban érezni a drámaíró mesteri kezevonásait.

A költők közül Dragutin Tadijanovič és Ante Cettineo, a folyóirat szerkesztője szerepel. Sime Vucetich szemléltető tanulmányt írt Krljesza Miroszláv költészetéről.

A **KNJIZEVNOST** új számának kétségtelen legjobb értéke Thomas Mann írása: a »Művészt és a társadalmat«. A fölvetett kérdéshez úgy közeledik az író, mint egy »kínos témához«, mert ugyanakkor, amikor társadalomról beszélünk, ugyanakkor politikai magatartásról van szó: a művész erkölcséről van szó. Thomas Mann ennek kapcsán a következőket mondja:

»Nem becsülöm le a művészt, ha azt mondom, hogy közte és az erkölcs között igen laza a kapocs, ennek folytán közte és a politika illetve a társadalmi problémák között. Lehetetlen volna számomra elítélni a művészt, aki kijelentné, hogy a világ erkölcsének megjavítása nem az ő környezetének a dolga, hogy ő egészen más eszközökkel javítja meg a világot, nem etikai neveléssel, azaz a világ életét rögzíti s így az életnek általában a megjelenési formában adja meg az értelmét s ezen keresztül érinti azt, amit Goethe az »élet életének« nevezett, a szellemet. Lehetetlen volna neki ellentmondani, ha azt állítaná, hogy a művészetnek az a szerepe, hogy minden jelentésében életet legyen és semmi más. Goethénél, akit én olyan szívesen idézek, mert ennek a világnak a legtöbb dolgában ő hozott a legszebb módon lehelyesebb ítéleteket, a következő olvasható: »Szemmeláthatólag lehetséges, hogy egy művész alkotás erkölcsi következményeket támaszt; de a művésztől célokat és szándékokat követelni

annyt jelent, mint mesterségét megsemmisíteni.« A »mesterség« szót itt nagyon szerényen hangzik; de a szegénylősség, amit a művész akkor érez, amikor moralizál, jól fölfedi a szerénységet, mint ahogy ezt még világosabban bizonyítja a Goethének az öregségről mondott szava: »Az soha nem volt az ínyemre, hogy az intézmények ellen harcoljak, az ilyesmi mindig nagyigényűséget jelentett számomra, de az is lehet, hogy túl korán hatása alá kerültem az illendőségi törvényeknek. Röviden, ez nem felelt meg nekem, azért ez a dolog mindig csak igen távolról érintett engem.«

Tanulmányának az a része, amely vallomás, és a mára, a holnapra utal, Thomas Mannak, az írónak őszinte megnyilatkozása. Így hangzik:

»Nem vagyok egyedül, aki fölveti a kérdést: vajjon kiadták volna a Bolingen-díjat Ezrie Pundunak akkor is, ha az nem fasiszta, hanem kommunista?... Ma, kétségkívül elegendő egy ilyen kérdést fölvetni, hogy az illető gyanúba keveredjék mint kommunista. Az ilyen gyanúsítás rosszul esne nekem, de büszke is lennék rá. En nem vagyok eléggé fölkészült arra, hogy a kommunizmust értékelni tudnám, mivel az én műveim telítve vannak azokkal a fogyatékoságokkal, amelyeket a kommunisták nem szeretnek, ilyenek a formalizmus, a pszichológia, a relativizmus, szkepticizmus és minden, amit akarnak, humor, és ne feledjük el az igazság iránt a bizonyos gyengeséget, mert az igazság szeretetének egy előre meghatározott föltétel nélküli szemlélete — gyengeség. Ugyanúgy nem vagyok kész arra sem, hogy a harcok antikommunizmus táborába állítsanak; ez már letűnt fölfogás, jól tudom — a politikai történet legundorítóbb terméke ez. A fasiszmus úgy a maga győzelmeivel, mint látszólagos vereségeivel, amelyek lényegében nem voltak kívánatosak, engem mindinkább a baloldali társadalomszemlélethez sodort és a valóban, egy időben a demokrácia egy afféle utazó szónokává avatott, egy olyan szerepet kölcsönzött nekem, amelynek kómikus voltát mindig láttam, még azokban a percekben is, amikor a legnagyobb féltéssel vártam Hitler bukását.«

És az idézet befejezéséül még annyit:

»A művészet nem veszélyezteti az életet, mert azért teremt, hogy szellemileg fölelevenítse azt. Szorosan kapcsolatban áll a jóval, s az ő területein a jó nagyon közel jár a bölcsességhez, és még közelebb a szeretethez. Ha a művészet kacagást vált ki az emberekből, akkor ez sohasem gúnyos kacaj, hanem vidám hangulat, amelyben nincsen se gyűlölet, se ostobaság; vidám hangulat ez, amely fölszabadít és egyesít.«

E tanulmány mellett a külföldi irodalom (James Joyce, Artur Rimbaud) mint szépirodalmi közlemény vagy ismertetés nagyobb helyet foglal el a lapban, mint a hazai írás pódiuma.

Megint közel három hónapnak kellett elteltnie, amíg újra megjelent a **REPUBLIKA**. Az idei évfolyamból ez az első száma. A fő helyet ezúttal is Miroszláv Krljesza naplójegyzete foglalja el. Ez a napló az 1915, 1916 és 1917-es esztendőkből való és olyan drámai napokat hoz fölszínre az első világháború éveiből, amelyeknek forró eseményei az író művészi megvilágításában így, eddig ismeretlenek voltak. Am

Nemcsak történeti értékei vannak ennek az írásnak, hanem irodalomtörténetiek is, mert Krlezsa az irodalmi élet egyes alakjainak beállításával, méltatásával — ha nem is több ez néha egy-egy közbevetett mondatnál — igyekezett megmutatni maradéktalanul az élet teljes keresztmetszetét. Olvasás közben sokszor úgy érzi az ember, hogy kusza sorokban töredékeket kapott, amelyeket csupán a napló dátuma fog egybe és semmi más, — de ha mélyebben belemerül az olvasó (s ezt Krlezsa el is várja, mert fáradtság nélkül nem lehet belehatolni, sem élvezni, sem megismerni) akkor villannak föl ennek az írásnak a különös szépségei és különös értékei. Kevés olyan írónk van, aki egy mondatban annyit tud elmondani, akár egy nagy hegedűművész hangversenyéről vagy egy tavaszi vasárnap délutánról van szó, amikor világos felhők úsznak el a fejünk felett — vagy —, amikor Ady Hunniájával a magyar valóságot mutatja be, az »Extra Hungariam« rothadtságát, és az egész »hajótörést«, amellyel nemcsak egy beteg császárság, hanem egy nagyszíni hőortba belebetegedett társadalom is, minden cícomájával együtt a hullámokba vész. Nem véletlen, hogy Krlezsa Adyt idézi; szavai majd úgy zúhognak, mint Adyéi, azokon a köveken, amelyeken Ady írta a »Halál rokonát« és amelyeken Krlezsa gyűjtötte és fölitta magába nagy drámáinak dialógusait. Pest és Buda így termékenyített, amikor a vén császár a hóditás jelszavával a vágóhídra küldte katonáit és voltaképpen nem is hóditani akart, hanem megakartá menteni azt a múzeumba való hánytorgó hajót, amit már semmi és senki nem tudott megmenteni a »hajótöréstől«.

Krlezsa naplójegyzetei után Marko Risztics közül kilenc verset a háború előtti évekből és a megszállás idejéből. Vjekoszlav Galeb egy novellát adott, az a címe: »A hó«. A horvát szép próza új termése ez, és figyelmet keltő a műgond, amellyel írja dolgozott.

Még egy írást kell kiemelnünk — a tanulmányok közül. Mirosláv Feller írta a színházi

élményről. Témájának központjában az a tétele áll, hogy az igazi színházi realizmus arra törekszik, hogy fölfedje azokat az életigazságokat, amelyek a valóságos életben rejtettek és észrevétlenek maradtak. Legfőbb célja: az emberség és az emberiség rejtett tartalmát bemutatni az élet minden változatában.

A POGLEDI úgylátszik befejezte a nagy vitát, ami a nemrégiben épp e folyóirat hasábjairól indult el a vélemények harca körül arról, ami az irodalmi élet berkeiben meglehetősen nagy hullámokat vert, de a kérdések tisztázásával elült. Legújabb számában már nem érinti ezt, hanem régi témáit folytatja; ezeknek középpontjában a logikáról és a dialektikáról indított vita áll. Most Mihailó Mankovics írása jelent meg a szimbolikus logika jellegeről és fejlődésének főbb szakaszairól, Ivan Focht a modern muzsikáról értekezik. Gorgo Gamulin pedig a szépművészetekkel foglalkozik.

A LETOPISZ ankétje tovább tart az irodalmi nyelvről. Az egységes szerb-horvát irodalmi nyelv körül megindult vita meglehetősen nagy visszhangot keltett nemcsak az irodalmi körökben, hanem a közoktatásban is. A hozzászólók köre terebélyesedik olyannyira, hogy belőle nem igen marad ki senki, akinek neve a mai irodalmi és szellemi élet terén számottevő. A folyóirat márciusi számában Vladan Desznica hozzászólását olvassuk, de írása mellett ugyancsak ezt a kérdést taglalja Jordan M. Molovics is.

A szépirodalmi rovatban először találkozunk Kocso Racin, makedón forradalmi költő költeményeivel. Erdem ez, amiért dicséret jár a folyóiratnak, hogy a makedónok Goránját megszólaltatja és megismerteti a vajdasági olvasóközönséggel is. Így nemcsak a szerb, hanem a magyar, román, ruszin és szlovák íróinknak és irodalombarátainknak is alkalmuk nyílik arra, hogy megismerkedjenek ennek a csodálatos életű forradalmi költőnek hagyatékával.

(L)

A Vajdasági Múzeumok Munkája

(A Vajdasági múzeum kiadása, Novi Szád, 1953)

Bevezetőbe talán nem lesz fölösleges elmondani, hogy Vajdaságban ma 15 múzeum működik és kettő van alakuló-félben: az egyik Becsén, a másik Béla Crkván. S ha figyelembe vesszük, hogy a háború előtt Vajdaságban mindössze négy volt s hogy 1946-ban ez a szám nyolcra emelkedett, 1948-ban 12-re, 1950-ben pedig már 15-re, akkor érthető miért jelenik meg 1952 óta a „Vajdasági Múzeumok Munkája”.

Múzeológusaink az utóbbi években már nemcsak szervezéssel foglalkoznak, hanem jut idejük rendszerezésre, az összegyűjtött anyag feldolgozására is. Így született meg a „Vajdasági Múzeumok Munkája”, amely

évente egyszer lát napvilágot, és tükörképe az év folyamán elért eredményeknek.

A „Vajdasági Múzeumok Munkája”-nak második száma háromszáz oldal terjedelemben jelent meg és technikai kivitelében igazán kifogástalan.

Rájkó Veszelinovics, a pancsevói múzeum igazgatója Vajdaság X–XII századán dolgozik. Erről beszél az „Őszerb települések Mosorinnál, a Bácskában” című írásában is. Tanulmányában régészeti, történelmi és nyelvészeti anyaggal bizonyítja, hogy a szláv törzsek Pannóniában nagy hatással voltak a IX. században itt letelepült magyarokra. Kétségtelen, hogy e tanulmány szerzője jól ismeri nemcsak a vajdasági régészeti és történelmi anyagot, de a forrásműveket is, mégse sikerült egészében megvilágítania ezt a problematikát.